



NAERATAV RAEV, PISAR LÕPMATUST, KUI

Elo Viiding. Teadvuselooja. Tallinn: Tuum, 2016. 64 lk.

Esimene selgema vormi võtnud mõte pärast „Teadvuselooja” läbilugemist oli, et kas tõesti Elo Viiding on muutumas Triin Soometsaks? Mõte üllatas mind ennastki – mis ma sellega õieti silmas pean? Ilmselt eelkõige seda, et ma tajusin „Teadvuseloosjas” teatavaid omadusi, mis seostuvad praeguses luules eelkõige Soometsaga: mingite paradokside, vastamatuste, tunnetuslike Möbiuse lehtede sügavike selget, napiks lihvitud, loogilise vormini teravustatud kirjeldamist. Viiding on olnud oma kirjutamismeetodilt ikka pigem stiihiline ja labürintlik, kaootilisem ja krüptilisem – privaatkeelsem, kui nii saab öelda. Nüüd leiame siit lihtsaid teritatud ambivalentsusi, nagu näiteks hing, mis vealuse karina lõhub elu-laevu (lk 14), või endassekeerduv konstruktsioon, kus „Sinult” vabanemise küsimiseks peab enne iseendaga kohtuma ja vabanema (lk 55), rääkimata siis kujundist, et tõusmiseks on vaja kukkuda sügavikku (lk 11, mis on märgistatud „Elo Vee stiilis”).

„Teadvuselooja” tundub senise Viidingu taustal tõesti kuidagi lihtsustunum, minimalistlikum (siinsed tekstid on ka harjumuspärasest Viidingu luuletusest lühemad), lakoonilisem, teatud mõttes isegi „lugejasõbralikum”. Kindlasti aitab sellele muljele kaasa ka see, et luulekogu on loetav tervikliku kogumina, teekonnana, fragmentaarse poeemina.

Agas eelkõige toetab seda muljet muidugi see, et tervik näib olevat mingi arhetüüpse protsessi või protseduuri kirjeldus. See on väga oluline tugiraamistik, mis loob teatava äratuntavuse efekti. Muidugi on pinnaseks, millelt

lähtutakse ja tõukutakse – nagu üsna tihti Viidingu tekstides –, mingi nivelleeriv ja pinnapealset harmooniat nõudev argitühmus, mille vastu seatakse poleemiline raev. Näib aga, et sedapuhku võtab see metafüüsilised, vähe sellest, müstilised mõõtmed. Spekter tõmmatakse laiali üsna alguses (lk 9), kus lüürilist mina jälitab nõudev kõnetamine selle kohta, kuhu ta kunstimuseumis ekseldes õieti minna tahab, mingi tavapsühholoogiline kimbatuse, kuni lüüriiline mina küsib valvuriproualt vastu, „kuhu te lähete?”, nii et see kõlab eksistentsiaalse küsimusena.

Ja lahti hakkab rulluma teekond, kuhu pillatakse järjest märksõnu, mis veenavad, et tegu on religioosset laadi, alkeemilise, šamanistliku moonde-, initsiatsiooni- või individuatsiooniriitusega. Asutakse Hermese teel (lk 21, otsene viide alkeemiale ja hermeetikale), mängu astuvad Lucifer (lk 23) ja Paabeli hoor (lk 27) kui kaose saadikud, võitlevad korra ja kaose jumalad Seth ja Apep (lk 32). Siin liigutaksegi kaose ja korra piiril, kaos on hävitav, kuid kord on suretav (selle loodud Uut Inimest kirjeldatakse ironiliselt kui pelka tuge isenda varjule, lk 24), seetõttu tuleb leida mingi eluvõimalus nende kokkupuute- ja kokkupõrkepunktis. Teadvust on esmalt kirjeldatud kui seinat, mis tuleb maona läbistada (lk 7), seejärel aga kui meres ujuvat kala, kel raevu asemel on kasvanud uimed (lk 15). Raev on see tööriist, millega tõugatakse end liikvele ja käivitatakse esoteeriline enesehermeneutika, enese ümberloomine (avaluuletuses sõnastatakse see oma saatuse muutmisena). Kaose ja hävingu kaudu loomine on raamatus läbiv motiiv (kaosesse hukkudes tuleb maha raputada Teise kaotuse tuhk, „et algaks / enesetund-

mise leek”, lk 39; häving loob su, „kahtle kõiges, kuid sõlmi peegliga rahu”, lk 57) ning see kõik meenutab teatavat šamanistlikku ränka liigestest lahtivõtmise ja uuesti kokkupaneku protseduuri (sellele viitab kas või lk 26, kus just lahutamine on see, mis toob ühenduskohad esile).

Lõppsihti kirjeldatakse kui „otsatut tumedat tervikut” (lk 41), mis pole ikka veel kätte jõudnud („ja lõpmatus ikka veel / ei ole rahul mu kehas / ei ole see meri mus / vaid pisar”, lk 42), kuigi raamatu lõpupoole tekib ka mingeid rahu-nevaid toone (lk 47: „alistu lapse kapriisile / alistu herilase torkele / alistu gnosi-sele”), mingi tunnetuslik tervik hakkaks nagu ikkagi koonduma. Raamat lõpeb üleiniimliku kirgastumispildiga, ollakse jõudnud kõrgmäestikuõhku, mis on hingamiseks liiga kerge (samas aga seostub tõde ahelatega, nii et teatav valgustav ja täiel teadvusel olekuga kaasnev kahetisus ei lähe kaotsi).

Nüüsiis paistab siin olevat lausa klassikaline isiksuse ümbersulatamise kirjeldus, ja ma pakun, et see on üks oluline põhjus, miks „Teadvuseloja” tundub mingis mõttes lihtsamini ligipääsetav kui senine Elo Viiding keskmiselt.

Mõistagi pole asjad sellega oma vastust saanud. Esimesele muljele järgneb küsimus, mis tasandil see klaarumine õieti aset leiab. Kas see selgus on seotud n-ö initsiatsioonišamanismi kui teatava kultuurilise vormi tuttavusega või kirjeldatakse meile mingit tegelikku klaarumist ja teisenemist? Kas see on vaid kogemuse kirjelduseks valitud „keele”, väljendusvahendite selitumine (sellest see soometsalikkuse-tunne) või on see tegeliku kirgastumise kirjeldus? Kas see on ütlemise või öeldava selgus? Kahtlus jääb, sest Elo Viiding on ju alati kõrvale põigelnud lihtsalt vormistatavast (ettevormistatud) programmisusest ning olnud pigem luuletaja, kes ajab teraviku ühemõttelisuse lihas-kiudude vahele. Üldisemalt on see küsimus sellest, et kui me tekstiga silmitsi olles tajume, et ta paistab läbi ja laseb oma tuuma nähtavale, siis kas see on ka tegelikult nii või on see keelele vahel omane efekt, et ta n-ö katab iseenda

läbipaistvusega kinni selle, mis võiks tegelikult läbi paista.

See on loomulikult müstilise keelekäsituse üks põhiprobleeme. Ja „Teadvuselojat” põhjalikumalt uurides tuleb välja, et selgus on petlik. See on ikkagi ainulise labürindi läbimise *ad hoc* kirjeldus. Esmapilgu-selgus võib olla veel ähmasem ja eksitavam kui heitlik, kuid seejuures tähelepanelik ja öelda tahetavast raevukalt kinni hoidev kaootilisus. Siin on ju ka „sõgedaid” tekste, nt valu-tekst (lk 12), kus lõpuks ei saagi aru, kelle valust on õieti jutt, või lk 43, kus omavahelisse kiasmi keerduvad hing, pime öö ja neist läbimine – kes läheb kust läbi ja milleks muutub? Ka pealkirja tasemele tõstetud teadvuse märksõna teiseneb ega ole käsitletav mingi kinnismõistena. Lähemal vaatlusel paistab ikkagi, et kui siin on mingi sümboolne süsteem, siis raamatu tasandil peaksime liiga palju taandusi tegema, et see koos püsiks. Sümboolne süsteem on luuletusepõhine, ühe teksti või paari teksti järgnevuse raames koherentne, kuid teiseneb üha tekstide kulgedes. Kinnispositsioonid vajuvad eest, otseku teeks mõisted ja kujundidki läbi teatava šamaaniriituse, kus liigesed võetakse lahti ja pannakse teistpidi kokku, nii et kasutatavad tähistuste vahendid kaotavad oma üheselt fikseeritava identiteedi. Võiks ehk öelda, et kontseptsioonid – kord, kaos, hing, teadvus, vabadus, ise – ilmutavad raamatu jooksul arenedes ja teisenedes ning lõpuks otsustamatusse suubudes budistlikult-zenilikult dharmade olemuslikku tühjust. Aga päris zen see siiski pole, vähemalt mitte selle mugavas levitähenduses, pigem teatav raevukas zen, võrreldav mõnede mõtlusmeistrite jöhrkrate meelearjutustega.

Ses mõttes paotab ust selle luulekogumi loomuse juurde tekst lk 54, kus öeldakse: „See ongi metafüüsika / ... kui iga aisting ongi / ainult kergendus / siis tuleb luuletus / kui näole naeratus.” See enesehermeneutiline ring, mida selles raamatus toimetatakse, ei leia aset tegelikult luuletuste sees, ta jääb müstilisena neist väljapoole, luuletused on vaid kergendusnaeratused, mis annavad

märku millestki, mis parasjagu kergendust toob. Ei kaos ega kord ole ise luuletustesse püütud (muidugi oleks see võimalik, sageli luule selles seisnebki, aga „Teadvuseloovas” esitatud horisondilt vaadates oleks see illusionism, tegelikusest mööda vajuv mänglus). Tekstid on vaid hingetõmbepausidel tehtavad vahekokkuvõtted, kiired, kuid täpsed visandid. Loogiline, et lõpuks ei jää muud kui vait olla („ning siis / ole auga vait!”, lk 56; vrd „Teatud erandite” (2003) lõpuridadega: „Olla vait, luuletaja”).

Ja kui me nüüd hermeneutilist ringi pidi lõpust tagasi algusse pöördume, siis märkame, et võti on juba avaluuletuses antud. Meile ei esitata ainult pilti teadvusest kui seinast, vaid öeldakse „**kui** su teadvus on sein” – see tingimuslause osutabki sellele, et esitatav kirjeldus

on lahtine, ajutine kokkulepe millestki kõnelemiseks, me võiks kasutada ka teisi sümboleid, vähe sellest, teisi individuatsiooni radu. Kirjatäht suretab, teab juba pärimus, seepärast tuleb jääda piirile, kus sümboolne süsteem on pidevalt kaose raevuka surve all; kergendusnaeratuse juur on betoonina sügavikku vajuv hing (lk 53), kirjeldatavuse rahu varjus on ikka torm, mis toidab, pingestab ja vastukaaluna rahu sees ähvardavale suretavale potentsiaalile hoiab piiril asujat elavana. Elususe teravik löikab kahe surmatungi – hävitava ja hääbuva – vahelt osavalt läbi ning jätab oma müstilised jäljed.

Nii et jah, Elo Viiding on ka transformatsioonis endale truuks jäänud.

AARE PILV